

dr Ewa Stożek

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
Zespół Edukacyjnej Wartości Dodanej

Edukacyjna wartość dodana (EWD) jako wskaźnik ewaluacyjny w projektach edukacyjnych

Mówiąc o zastosowaniu wskaźników EWD w ewaluacji, mamy najczęściej na myśli ewaluację wewnętrzną przeprowadzaną przez szkoły, ewaluację zewnętrzną szkół przeprowadzaną przez wizytatorów ds. ewaluacji czy organy prowadzące szkoły. Zespół EWD przygotował (i przygotowuje) wiele materiałów szkoleniowych i pomocniczych dla ww. odbiorców metody edukacyjnej wartości dodanej.

Metoda edukacyjnej wartości dodanej ma również zastosowanie do ewaluacji polityk czy programów edukacyjnych (por. Jakubowski, 2008). Na potrzeby takiej ewaluacji konstruuje się modele statystyczne edukacyjnej wartości dodanej uwzględniające specyfikę programu edukacyjnego, co pozwala ocenić wpływ polityk (programu) na przyrost wiedzy uczniów mierzony EWD. Programy edukacyjne zazwyczaj obejmują dużą grupę beneficjentów, niejednokrotnie mają zasięg ogólnopolski (i odpowiednio duże budżety), zatem opracowanie na potrzeby ewaluacji takiego programu specyficznego modelu statystycznego jest zasadne.

Jednak obok programów edukacyjnych o dużej skali realizuje się w Polsce, w ramach różnych programów Europejskiego Funduszu Społecznego, coraz więcej małych projektów edukacyjnych, często skierowanych do uczniów tylko jednej szkoły. W ewaluacji takich projektów jako wskaźniki rezultatu/wpływu wykorzystuje się gotowe wskaźniki, kierując się głównie kryterium dostępności. Często są to wskaźniki oparte na wynikach egzaminów zewnętrznych (średni wynik egzaminacyjny), a w przypadku gimnazjów również wskaźniki EWD. Niniejszy tekst zawiera kilka uwag o stosowaniu w ewaluacji projektów edukacyjnych wskaźników EWD.

Celem działań podejmowanych w projektach edukacyjnych jest uzyskanie pewnej pozytywnej zmiany w nauczaniu/uczeniu się (np. podniesienie umiejętności uczniów, doskonalenie kompetencji nauczycieli) Wskaźniki dobiera się tak, aby móc tę zmianę wykazać oraz ustalić, w jakim stopniu jest ona efektem działań podejmowanych w projekcie. Wynika z tego, że często będzie to cały system wskaźników, ilościowych oraz jakościowych, z których każdy dostarczy informacji w innym, ale dotyczącym badanego obiektu, zakresie. „To ważne, by uświadomić sobie, że słowem *wskaźnik* określamy zmienną, czyli pewną cechę badanych obiektów czy stanów, która może przyjmować różne wartości, a nie obiekt lub wielkość liczbową” (Górniak, Keller, 2007, s. 157).

Wskaźniki EWD w ewaluacji projektów edukacyjnych będą miały zastosowanie wtedy, jeśli oddziaływania projektowe mogą/mają się przełożyć na poziom osiągnięć uczniów i/lub efektywność nauczania **w zakresie sprawdzanym egzaminem zewnętrznym**. Ogranicza to stosowalność wskaźników EWD do projektów, których beneficjenci uczestniczyli/uczestniczą w egzaminach zewnętrznych. To, że wskaźniki EWD budowane są na obiektywnych danych egzaminacyjnych stanowi zarówno o ich sile, jak i słabości. Siłą jest **dostępność i aktualność** wskaźników EWD, słabością to, że wymagają zgody co do tego, jakie umiejętności uczniów mierzą egzaminy zewnętrzne (por. Dolata, 2007) oraz uzgodnionej odpowiedzi na pytanie, po jakim czasie działanie edukacyjne może w sposób znaczący przyczynić się do podniesienia umiejętności uczniów, które zostałyby potwierdzone odpowiednio wysokim wynikiem na egzaminie. Czy działania skierowane do uczniów trzecich klas gimnazjum przełożą się na ich wyniki egzaminacyjne? A jeśli nawet odnotujemy wyższe (od spodziewanych) wyniki egzaminacyjne, to czy nie jest to zmiana pozorna (np. działania spowodowały wzrost motywacji egzaminacyjnej u uczniów, ale niekoniecznie wzrost umiejętności) lub zmiana niepowiązana z działaniami projektu, a spowodowana niezależnymi od projektu zmianami w samej szkole (np. lepsza współpraca nauczycieli w zespole przedmiotowym). Tego typu pytania powinny być zadane już na etapie wyboru wskaźników ewaluacyjnych, ponieważ stanowią one o jego trafności.

Wskaźniki EWD są przetworzonymi wynikami egzaminacyjnymi z dwóch kolejnych etapów kształcenia i w odróżnieniu od średnich wyników egzaminacyjnych są komunikowane z **należyłą dbałością o statystyczną poprawność**, zapewniającą również porównywalność wyników. Tam, gdzie jest to możliwe, należy odchodzić od wykorzystywania średnich wyników egzaminacyjnych jako wskaźników ewaluacyjnych i posługiwać się wskaźnikami EWD (por. Stronkowski, 2010, s. 52). Wydawać by się mogło, że w przypadku oceny poziomu osiągnięć uczniów wystarczyłoby posłużyć się surowymi wynikiem egzaminacyjnym (średnia), jednak konstrukcja wskaźników EWD pozwala od razu odnieść się do tego, ile znaczy wynik egzaminacyjny, czy odpowiada wynikowi przewidywanemu dla grupy uczniów, czy też go znacząco przewyższa.

Wskaźnik ewaluacyjny powinien być na tyle **czuły**, żeby wychwycić zmianę spowodowaną podjętymi działaniami. Do tego celu lepiej nadają się jednoroczne wskaźniki EWD niż trzyletnie wskaźniki egzaminacyjne (publikowane na stronie gimnazjum.ewd.edu.pl). Ponadto w przypadku jednorocznych wskaźników EWD (stosując ogólnodostępny Kalkulator EWD Plus) można wyliczać wskaźniki EWD dla określonych grup uczniowskich o zadanych przez użytkownika cechach (trzyletnie wskaźniki egzaminacyjne są komunikowane tylko dla szkół).

Przy obliczaniu jednorocznych wskaźników EWD dla grup uczniowskich należy zadbać o to, by grupy były jak najbardziej jednorodne pod względem oddziaływania projektu (np. uczniowie, którzy uczestniczyli we wszystkich zajęciach przewidzianych projektem; uczniowie, którzy tylko częściowo zostali objęci projektem; jeśli projekt obejmował uczniów z różnych szkół, to być może celowe jest skonstruowanie wskaźników dla uczniów z poszczególnych szkół

objętych projektem). Taki zestaw wskaźników w większym stopniu pomoże zrozumieć, w jakich sytuacjach działania przewidziane w projekcie przyniosły pożądany efekt. Już na etapie planowania ewaluacji projektu warto określić, dla jakich grup wskaźniki EWD będą liczone i być może określić również odpowiednie grupy kontrolne.

Wskaźniki EWD mają względny charakter. W sytuacji niedoskonałości polskiego systemu egzaminów zewnętrznych jest to ich zaletą jako wskaźnika ewaluacyjnego, zawiera bowiem w sobie od razu punkty odniesienia (w stosunku do uczniów o takim samym potencjale na wejściu).

Właściwe wykorzystanie wskaźników EWD w ewaluacji projektów edukacyjnych wymaga dobrego rozumienia istoty samej metody EWD i poprawnej interpretacji wskaźników. Sposoby komunikowania wskaźników EWD są rodzajem kompromisu między przejrzystością, łatwością interpretacyjną a poprawnością statystyczną. Jednak odbiorca nie powinien mieć wątpliwości, jak ma oceniać kierunek zmian reprezentowanych przez dany wskaźnik. Należy mieć nadzieję, że wraz z upowszechnieniem metody EWD w polskich szkołach będzie pogłębiać się też rozumienie samej metody.

Wskaźniki ewaluacyjne powinny cechować co najmniej intuicyjna trafność (Górniak, Keller, s. 176). W przypadku stosowania wskaźników opartych na danych egzaminacyjnych wymaga to uzgodnienia (przynajmniej na potrzeby projektu), jakie umiejętności mierzą egzaminy zewnętrzne i w jakiej perspektywie czasowej można mówić o przełożeniu działań na wyniki egzaminacyjne. Jeśli zdecydujemy się na wykorzystanie w ewaluacji projektu edukacyjnego wskaźników opartych na wynikach egzaminów zewnętrznych, to tam, gdzie jest to możliwe, należy odejść od średniego wyniku egzaminacyjnego na rzecz wskaźników edukacyjnej wartości dodanej. Należy przy tym pamiętać, że wskaźniki oparte na wynikach egzaminacyjnych nie powinny być jedynymi wskaźnikami stanowiącymi o powodzeniu projektu.

Mocne strony wskaźników EWD w ewaluacji projektów edukacyjnych:

- dostępność
- aktualność
- są oparte na obiektywnych danych egzaminacyjnych
- statystyczna poprawność.

Słabe strony wskaźników EWD w ewaluacji projektów edukacyjnych:

- nie dla każdego projektu edukacyjnego budowanie wskaźników ewaluacyjnych opartych na danych egzaminacyjnych jest uzasadnione
- efekty projektu o krótkotrwałym oddziaływaniu nie mogą znaleźć odzwierciedlenia we wskaźnikach EWD
- trudności interpretacyjne związane z samym rozumieniem metody edukacyjnej wartości dodanej
- trudno wykazać (bez dodatkowych badań), że przyczyną zmian wartości wskaźników EWD jest istotnie oddziaływanie projektu.

Bibliografia:

1. Dolata R., *Krytyczna analiza metody edukacyjnej wartości dodanej* [w:] red. Dolata R., *Edukacyjna wartość dodana jako metoda oceny efektywności nauczania na podstawie wyników egzaminów zewnętrznych*, wyd. CKE, Warszawa 2007, s. 247-282.
2. Górniak J., Keler K., *Wskaźniki w ewaluacji ex-post programów publicznych* [w]: red. Haber A. *Ewaluacja ex-post; Teoria i praktyka badawcza*, PARP, Warszawa 2007, s. 154-181.
3. Jakubowski M., *Zastosowanie modeli EWD do ewaluacji polityki edukacyjnej* [w:] red. Niemierko B., Szmigel M.K, *Uczenie się i egzamin w oczach nauczyciela. Materiały XIV Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej*, Opole 26-28.08.2008, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, 2008, s. 211-225.
4. Stronkowski P., *ABC wskaźników w projektach edukacyjnych. Poradnik dla piszących i oceniających projekty*, MEN, Warszawa 2010.